

3. Петренко І.М. Церковнопарафіяльні школи Лівобережної України в системі освітньої політики уряду Російської імперії (1884–1917 рр.) / І.М. Петренко. – Полтава : РВУПУСКУ, 2008. – 161 с.

4. Пилипенко О.Є. Система освіти в Україні на рубежі ХІХ – ХХ ст. / О.Є. Пилипенко // Київська старовина. – 2004. № 6 – С.31–47

5. Сергієнко А. Становище церковно-парафіяльного шкільництва Російської імперії в період «великих реформ» Олександра ІІ / А.Сергієнко // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Вип. 99. – С 45–48

6. Степаненко Г.В. Освітня діяльність православного духовенства в Україні ХІХ – початок ХХ ст. : дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / Степаненко Г.В. – К., 2002. – 225с.

7. Шандра В.С. До історії діяльності Київського учбового округу з 30-60- рр. ХІХ ст. / В.С. Шандра // Історико-географічні дослідження в Україні. – К.: Інститут історії України НАН України, 1988. – С. 49–55

*Лушак В., студент магістратури Інституту історичної освіти НПУ ім. М.П. Драгоманова, м. Київ
Науковий керівник - к. іст. н., доц. Двірня К.П.*

РАДЯНСЬКІ ТА АМЕРИКАНСЬКІ ГЕОПОЛІТИЧНІ ІНТЕРЕСИ НА БЛИЗЬКОМУ СХОДІ У 40-60-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

Європейська ера в світовій політиці прийшла до завершення під час Другої світової війни, першої справді глобальної війни. Протягом наступних п'ятдесяти років домінувало двополюсне американсько-радянське змагання за глобальне верховенство.

У геополітичній сфері конфлікт в основному розвивався на периферії Євразії: Північна Африка, Близький схід, Індокитай □ та мав під собою науково-практичне підґрунтя, виражене в теоретичних напрацюваннях американських геополітиків та радянського партійного керівництва.

Американські ідеологи близькосхідної політики вважали, що їхній країні судилося відігравати головну роль у світовій історії. Для цього необхідно розробити особливу американську геополітику.

Американський адмірал Альфред Т. Мехен (1840–1914) є автором теорії «морської могутності». Сутність концепції адмірала полягала в тому, що морська міць значною мірою визначає історичні долі, а також бідність чи багатство країн і народів. Відбувається це внаслідок зосередження світової торгівлі на водних комунікаціях [2].

Якщо країна має торговельний флот, військові кораблі і пункти їх базування, то при сприятливому поєднанні перерахованих вище факторів панування на морі забезпечується автоматично.

Важливим науковим доробком також є теорія «Rimland» Ніколаса Спайкмена (1893–1943). Основна теза Н. Спайкмена зводиться до того, щоб показати самостійне значення берегових зон (Rimland), які посиляють імпульси «кочівникам суші». Саме Rimland, на його думку, є ключем до світового панування.

Н. Спайкмен докладно розробив тактику «анаконди», що передбачає «удушення» афро-азіатських та арабських країн, включаючи Індокитай. Він був прихильником застосування в міжнародних відносинах військової сили, яка, на його думку, є необхідною складовою частиною всякого політичного порядку [2].

Американець Сол Коен у книзі «Географія і Політика в розділеному світі» (1963) запровадив у науковий обіг поняття «дисконтинуальний пояс», під яким розумів берегові зони з невизначеним статусом.

Концепція «дисконтинуальних поясів» була підхоплена провідним американським стратегом Генрі Кіссінджером, який вважає, що політична стратегія США щодо «дисконтинуальних» берегових зон полягає в тому, щоб з'єднати фрагменти в одне ціле і забезпечити тим самим атлантизму повний контроль над Радянською Євразією. Ця доктрина отримала назву «Linkage» від англійського «link» □ «зв'язок», «ланка». Щоб стратегія «анаконди» була до кінця успішною, потрібно було звернути особливу увагу на ті «берегові сектори» Євразії, які або зберігали нейтралітет, або тяжіли до внутрішніх просторів континенту [1].

Локалізуючи ці ідеї на Близькосхідний простір, стає очевидним, що ісламські країни від Марокко до Пакистану були важливою ланкою геополітичної доктрини «Linkage».

В контексті зовнішньополітичної доктрини США, запропонованої Труменом та доповненої Ейзенхауером, Близький Схід перетворювався на буферну зону в рамках політики стримування комунізму.

Радянська зовнішня політика на Близькому Сході в перші повоєнні роки зазнала значних трансформацій. Протягом свого правління Й. Сталін не виявляв особливого інтересу до проблем колоніального світу.

Проте нові геополітичні реалії, що склались у регіоні після війни, спонукали радянське керівництво активніше боротися за власні інтереси. Серед них можна виділити такі. По-перше, цей регіон, який має велике економічне та воєнно-стратегічне значення, розташований неподалік кордонів СРСР. А тому будь-яка політична нестабільність безпосередньо загрожувала державній безпеці країні. По-друге, значно похитнулися позиції держав-мандаторів – Франції та Великої Британії, які домінували на Близькому Сході у міжвоєнний період. По-третє, внаслідок прийняття Туреччиною «Доктрини Трумена» та передачі

концесії на видобуток нафти в Ірані американським компаніям ці країни опинилися поза сферою впливу СРСР.

Зі смертю Сталіна штурвал радянської імперії перебрав Микита Хрущов, який приймає на ХХІІ з'їзді партій програму побудови комунізму та береться реалізувати свій знаменитий вислів: «Показати Америці кузькіну матю».

За основу зовнішньої політики СРСР за правління Хрущова було взято висновок Головного розвідувального управління Збройних сил СРСР на 1954 рік: «Локомотив капіталістичної економіки – знищити не можливо без застосування ядерної зброї. Але чи варто ломити увесь паровоз? Набагато раціональніше було б знайти якусь деталь, нейтралізувавши яку можна зупинити рух. Цією деталлю, вразливим місцем радянське керівництво вважало нафту. Потрібно захопити або взяти під контроль головні родовища нафти на Близькому Сході та в Азії і шляхи їх доставки» [3]. Ця програма була прийнята кремлівським керівництвом та взята на озброєння.

На час закінчення Другої світової війни в світі існувало шість незалежних арабських держав: Єгипет, Ємен, Ірак, Саудівська Аравія, Сирія та Ліван. Перед незалежними країнами виникло питання вибору шляхів розвитку: чи це буде ліберальна модель США та Західної Європи, чи комуністична, репрезентована СРСР? Ці країни постали в умовах біполярного світу і не мали ані політичних, ані економічних важелів для того, щоб проводити самостійну політику. Ці держави стали для США та СРСР локальною ланкою їхніх глобальних геополітичних стратегій, які зводились до розширення сфер впливу, підпорядкування (збройним втручанням чи створенням маріонеткових урядів) важливих економічних регіонів та шляхів сполучення.

Література:

1. Бжезінський З. Велика шахівниця. – Львів-Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2000. - 236 с.
2. Гаджиев К.С. Геополитика. - М.: Международ. отношения, 1997. - 383 с.
3. Советская внешняя политика в годы “холодной войны” (1945–1985). Новое прочтение [Текст] / отв. ред. Л. Нежинский. – М.: Международные отношения, 1995. – 512 с.